

UOT-811.11-112

Səhifə: 130-134

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2026.1.130>

Aytən Rəhimli
Azərbaycan Dillər Universiteti
email : rehimliayten2@gmail.com
ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-1574-1250>

DİALOJİ DİSKURSDA KOMMUNİKATİV NİYYƏTLƏR, STRATEGİYALAR VƏ TAKTİKALAR

XÜLASƏ

Dialoq iki və ya daha çox insanın bir-biri ilə danışması zamanı reallaşır, lakin diskurs insanın nitqini və davranışını müəyyən edən bir sıra təlimləri ehtiva edir. Ümumiyyətlə, diskurs müəyyən bir məsələ ilə bağlı rəsmi və ya qeyri-rəsmi formada ifadə edilən fikrin məzmunudur. Dialoji diskurs isə bu fikrin və rəyin dialoqlar şəklində təzahür etməsi ilə bağlıdır. Dialoji diskurs gündəlik fəaliyyətimizdə söhbətlərimiz, müsahibələrimiz, müzakirələrimiz, forumlarımız və s. vasitəsilə baş verir. Eyni zamanda həm də yazılı mətbuat, manifestlər, yazışmalar və ümumilikdə ədəbiyyat kimi bütün yazılı diskursların əsasını təşkil edir.

Məqələdə dialoji diskursda kommunikativ niyyətlər, strategiyalar və taktikalar barədə məlumat öz əksini tapmışdır. Dialoji diskursda ünsiyyət insan fəaliyyətinin unikal formasıdır. Bu baxımdan kommunikativ niyyətin bir çox funksiyaları var, onlardan ən vacibi məlumat ötürməkdir. Dialoji diskursun uğurlu şəkildə reallaşmasında natiqlik qabiliyyəti də mühüm rol oynayır. Məhz bu baxımdan nitq taktikalarının araşdırılması da müvafiq məsələnin həllində önəmli mövqeyə malikdir. Dialoji diskursda ünsiyyət dil, mətn və qeyri-verbal simvollarından istifadə etməklə reallaşır və bu proses müxtəlif mühitlərdə baş verir. Dialoji diskurs zamanı qarşı tərəfi inandırmaq və effektiv ünsiyyət qurmaq üçün bu mühüm nüanslara diqqət yetirmək lazımdır. Digər dillərdə olduğu kimi ingilis dilində də müvafiq məsələlərin araşdırılması dilçiliyin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır.

Açar sözlər: dialoji diskurs, diskurs analizi, kommunikativ niyyət, dialoq strategiyası, nitq taktikası.

Giriş: Dialoq yunan dilindən tərcümədə iki və ya daha çox insanın qarşılıqlı ünsiyyəti deməkdir. Dialoq zamanı qarşı tərəfi tənqid etmək və ya onun ittihamlarına cavab vermək üçün müxtəlif üsullardan istifadə olunur. Dialoq monoloqdan daha çox söz tələb edən nitq formasıdır. Ünsiyyət zamanı öz mövqeyini aydın ifadə etməyi, ən uyğun arqumentləri seçməyi, həmsöhbəti inandırmağı, rəqibin iradlarına tez reaksiya verməyi bacarmaq lazımdır. Bəzən dialoq prosesində həmsöhbətin fikrini dəyişməsi və qarşı tərəflə razılaşması, səhvlərini etiraf etməsi halları da baş verir. İstənilən halda insanlar bir-biri ilə danışır, dialoqa girir. Bununla belə, demək olar ki, həmişə dialoq zamanı iştirakçıların əvvəlcədən formalaşmış mühüm bir rəyi olur və onlar mümkün olan ən inandırıcı arqumentlər gətirərək öz rəylərini müdafiə etməyə çalışırlar.

Diskurs isə şifahi və ya yazılı formalarda baş verən kommunikativ aktın formal ifadəsidir. Dilçilikdə özünəməxsus mövqeyə malik olan diskurs nitq və yazılar toplusundan ibarət nəzəri strukturdur. “Dialoji diskurs, iki və ya daha çox kommunikatorun iştirak etdiyi, qarşılıqlı əlaqə rejimində fikir mübadiləsi apardığı nitq fəaliyyətinin bir formasıdır” [7, s.185]. Formal nöqtəyindən diskurs adətən bir sıra cümlələrdən ibarətdir, lakin məna baxımından dinamik xarakter daşıyır. Diskurs kommunikativ məqsədi olan prosesdir, buna görə də dialoq diskursda mühüm rol oynayır. İki nəfər arasında söhbət tək bir danışq əsasında və ya iki fərqli diskurs çərçivəsində ola bilər. Dialoji diskursun araşdırılması müasir dilçilikdə aktual əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biridir. Dialoji diskurs məlumatlandırmaq, inandırmaq və ya əyləndirmək məqsədi ilə auditoriyaya

ünvanlanan təqdimatdır. Müxtəlif konfranslarda, mərasimlərdə, peşəkar təqdimatlarda və akademik tədbirlərdə istifadə olunan güclü vasitədir. Diskursun effektivliyi onun auditoriya ilə əlaqə qurmaq və aydın mesaj çatdırmaq bacarığı ilə xarakterizə olunur.

Dialoji diskursda kommunikativ niyyətlər mühüm rol oynayır. “İngilis dilinin tədrisində kommunikativ sərbəstlik əsas sayılan məsələlərdəndir” [6, s. 53]. Kommunikativ bacarıqları, istər müştərilərlə, istər komanda üzvləri ilə, istərsə də gündəlik şəxsiyyətlərarası münasibətlərlə üzləşən hər kəsin öyrənməli olduğu bir qabiliyyət olmalıdır. Aydın kommunikativ bacarıqlara sahib olmaq başqalarının sizə inamını artırma və tez bir zamanda konsensusa çata bilər, bu da sizə insanlar arasında daha rahat ünsiyyət qurmağa imkan verir.

Gündəlik həyatda və ya fərdlərarası ünsiyyətdə biz qarşı tərəfin işlətdiyi sözlərin hərfi mənasını deyil, həm də o sözlərin arxasında dayanan kommunikativ niyyəti də başa düşməliyik. Ünsiyyət zamanı dialoq strategiyası və nitq taktikasından istifadə etmək dialoji diskursun daha inandırıcı olmasında mühüm rol oynayır. Qarşı tərəfin kommunikativ niyyətini dəqiq başa düşmək uğurlu və səmərəli sosial qarşılıqlı əlaqə üçün çox vacibdir. Demək olar ki, hər gün insanlarla ünsiyyət qurarkən, koordinasiya edəndə kommunikativ bacarıqlarından istifadə edirik. “Kommunikasiyasız diskurs formalaşmır. Yəni kommunikasiya diskursun zəruri şərtidir” [5, s. 238]. Kommunikativ bacarıqlar münaqişələrin həllində, komanda işinin koordinasiyasında və ya digər insanların qərar qəbul etməsinə təsir etməkdə istifadə edilə bilər. Yaxşı kommunikativ bacarıqlar uğurun təməli daşı və komanda işini təşviq etmək üçün güclü vasitədir.

Başqaları ilə ünsiyyət qurarkən düzgün kommunikativ metoddan istifadə etmək də vacibdir. Müasir dünyada kommunikasiyalar cəmiyyətin tərəqqi və inkişafında müstəsna rol oynayır. Onların arasında ən mühüm və səmərəli ünsiyyət forması kimi dialoq xüsusi yer tutur. İctimaiyyətlə əlaqələr, auditoriya ilə effektiv ünsiyyət sənəti və elmi olaraq, dialoqun gücündən istifadə etmədən məqsədlərinə çata bilməz.

Dialoji diskurs fikir mübadiləsi aparmaq, müxtəlif perspektivləri anlamaq, fərdlər və qruplar arasında anlaşma yaratmaq imkanı verir. “Dialoji diskursun öyrənilməsi sayəsində insanı, onun cəmiyyətdəki rolunu və ictimai ünsiyyəti araşdırmaq üçün yeni imkanlar açılır” [8, s.1016]. Məhz dialoq vasitəsilə problem və mübahisələrin kökləri müəyyən edilə və onların həllinə köməklik edilə bilər. Şəffaf və dürüst dialoq ünsiyyət tərəfləri arasında etimadın yaradılması və möhkəmləndirilməsi üçün zəmin yaradır. Kommunikasiya insanları müxtəlif qərarların qəbul edilməsində və fəaliyyətlərdə iştirak etməyə təşviq edir. Diskurs təhlilində kommunikativ niyyətlər natiqin və ya yazıçının müəyyən kontekstdə dildən istifadəsinin əsasını təşkil edən motivlərə istinad edir. “Niyyətləri anlamaq vacibdir, çünki onlar dilin müəyyən nəticələr əldə etmək, başqalarına təsir göstərmək məqsədilə necə istifadə olunduğunu formalaşdırır” [3]. Açıq və ya gizli olan bu niyyətlər çox vaxt ünsiyyətin strukturunu, tonunu və məzmununu istiqamətləndirir.

Tədqiqatın mənbəyi və üsulları. Dialoq ünsiyyətdə mühüm elementdir və ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə peşəkarlar üçün vacib vasitədir. Dialoqun gücündən istifadə etməklə biz anlaşmanın yaradılmasına, problemlərin həllinə, etimadın gücləndirilməsinə, iştirakın artırılmasına, fərdi və sosial inkişafa töhfə verməyə kömək edə bilərik. Dialoji diskursun əhəmiyyətini nəzərə almaqla, cəmiyyətdə ünsiyyət səviyyəsinin yüksəlməsinin, ictimaiyyətlə əlaqələrin daha da inkişafına nail olmaq mümkündür.

Dialoji diskursda mübahisələri konstruktiv şəkildə həll etmək çox vacibdir. Münaqişənin həlli üçün strategiyaların kəşf edilməsi cəmiyyətin dinamikasına əhəmiyyətli dərəcədə müsbət təsir göstərə bilər. İngilis dilində qarşılıqlı əlaqəni asanlaşdıran strategiyalar aşağıdakı cədvəldə öz əksini tapmışdır. İngilis dilində qarşılıqlı əlaqəni asanlaşdıran strategiyalar [9 , s. 36].

Solidarity	Request to share a judgement / Demonstrating willingness to cooperate / Reassurance / Intimate interaction / Requesting emotional support
Scaling up the recipient's	Expressing interest in the content of the

status	conversation / Praise / Compliment
Establishing positive interaction mode	Expressing positive emotional state / Positive assertion / Emotional support

Müasir dövrdə cəmiyyətdəki fərdlər arasında tarazlığın qorunması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müvafiq məsələnin həlli üçün effektiv strategiyaların qəbul edilməsi cəmiyyətdə əməkdaşlıq, sevinc və məmnunluq hallarının yaranmasında vəs ilə rolunu oynaya bilər. Cəmiyyətdə sosial statusundan asılı olmayaraq bütün insanlar ünsiyyət bacarıqlarını bilməlidirlər. Ünsiyyət bacarıqları bu gün insanların müvəffəqiyyət qazanması üçün ən vacib vasitələrdən biridir. Kommunikasiyanın saysız-hesabsız faydalarından yararlanmaq üçün ilk növbədə başqaları ilə effektiv ünsiyyət qurmaq lazımdır.

Dünyanın ən böyük natiqləri nitq texnikalarını geniş şəkildə tətbiq ediblər və indi onların hər bir çıxışı digərindən fərqlidir. “Nitq texnikası mahiyyət etibarilə bir sənət növüdür, təsirli nitq üsullarını əhatə edir, natiqlik qaydaları ilə dəstəklənir, ifadələrin seçilməsi və çatdırılmasında bacarıq tələb edir” [2]. Nitq qabiliyyəti konkret olaraq düzgün tərtib, aydın məna, uyğun quruluş, yığcam cümlələr, ardıcıl mətn, məntiq normalarına uyğun obyektiv anlayışları qrammatik qaydalara əməl etməklə ifadə etmək bacarığıdır.

Birbaşa nitq, dolay nitq və sərbəst dolay nitq (birbaşa və dolay) personajların nitqlərini və düşüncələrini təqdim etmək üçün istifadə olunan diskurs növləridir. Onların istifadəsi natiqin niyyətindən asılı olaraq dəyişir. Birbaşa nitqdə natiq öz nitqini dayandırır və personajın nitqindən sitat gətirməyə başlayır. Bu cür nitqin məqsədi həqiqiliyi çatdırmaqdır. Beləliklə, natiq deyilənlərə görə məsuliyyət daşımadan özünü diskursdan uzaqlaşdırır. Birbaşa nitq insanın dəqiq sözlərini göstərir. Dırnaq işarələri (“...”) sözlərin bir insanın işlətdiyi dəqiq sözlər olduğuna işarədir. Məsələn: “Hai asked, “Where are you going?” Manny replied, “I’m going home.” [10].

Birbaşa nitq çox vaxt iki fərqli diskurs aktı ilə xarakterizə olunur, dolay diskurs isə vahid mərkəzli diskurs aktı hesab edilir. Dolay nitq üçüncü şəxs tərəfindən nəql olunur. İngilis dilində dolay nitq üçün to answer, to ask, to inquire, to declare, to exclaim kimi feillərdən istifadə olunur. Sərbəst dolay nitqdə nitq növlərinin (birbaşa və dolay) birləşməsi baş verir. Sərbəst dolay nitqdə həm birbaşa nitqin, həm də dolay nitqin xüsusiyyətləri öz əksini tapmışdır. “Sərbəst dolay diskurs personajın daxili fikirlərini birbaşa ifadə etməkdənsə, onları hekayənin içərisinə daxil etməklə çatdırmaq üsuludur” [4]. Bütün bunlarla yanaşı, birbaşa nitqin dolay nitqə və ya dolay nitqin birbaşa nitqə keçməsi halları da mövcuddur.

Birbaşa nitqin dolay nitqə köçürülməsi:

Birbaşa nitq	Dolay nitq
I need to go out for a few minutes. (1st person statement)	He said he had to go out for a few minutes. (Said in the 3rd person)
I am the person you were talking about earlier. (present tense)	He said that this was the person he had just spoken to.
I didn't read the newspaper today. (the past simple tense)	He said he hadn't read the newspaper. (the past perfect tense expression)

Nitq texnikasına malik olmaq fərdlərə öz fikirlərini auditoriyaya effektiv şəkildə çatdırmağa imkan verir. Nitq texnikasını dərinlən öyrənmək natiqlik məharəti ilə ilə sıx bağlıdır. Cəmiyyətdə fərdlər arasında sağlam münasibətlərin tənzimlənməsində natiqlik həlledici mövqeyə malikdir. “Əsas məqam ondan ibarətdir ki, ictimai həyatda ünsiyyət ehtiyacını ödəyən yeganə amillərdən biri də nitqdır” [1, s. 44]. Natiq olmaq üçün ən vacib strategiyalardan biri hərtərəfli hazırlığa malik olmaqdır. Natiq olmaq üçün təcrübə, hazırlıq və dinləyicilərin diqqətini cəlb etmək lazımdır. Bu əsas strategiyalara əməl edən şəxs təsirli təqdimatlar vermək, auditoriyanı cəlb etmək və mesajı inamla çatdırmaq üçün lazım olan bacarıqları əldə etmiş olur.

Nəticə: Ümumiyyətlə, ünsiyyət müxtəlif diskurslar arasında qarşılıqlı əlaqə və mübadilə prosesi, həmçinin diskursun yayılması prosesidir. Diskurs tək bir müddəadan ibarət deyil, bir neçə

təklifin birlikdə işləməsindən ibarətdir. Bu təkliflər bir-birinə uyğundur, çünki hər bir müddəa bütün digərləri ilə əlaqəni nəzərdə tutur. Diskurs cəmiyyətdə əsas rol oynayır, çünki ideyalar, inanclar və dəyərlər onun vasitəsilə ötürülür. Diskurs insanların dünyanı necə qavramasına, onların fikir və davranışlarına təsir göstərə bilər. Diskurs anlayışı dilçilik, ədəbiyyat və fəlsəfə kimi bir çox müxtəlif elmlərdə istifadə olunur. Diskursun öyrənilməsi ingilis dilinin tədrisində həlledici rol oynayır, çünki diskurs effektiv ünsiyyət və dil öyrənmək üçün əsasdır. Bu ardıcıl nitq qurmaq, mətn xüsusiyyətlərini anlamaq, kompozisiya strategiyalarını tətbiq etmək və akademik yazı haqqında bilikləri tətbiq etmək bacarığını əhatə edir. Diskurs sərəştəsinin inkişafı akademik yazıya yiyələnməyə, ünsiyyət bacarıqlarını təkmilləşdirməyə və kontekstdə dil strukturlarını başa düşməyə kömək edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Xuduyeva G. (2024). Diskursun kommunikativ mənzərəsi. *İpək yolu*. No.1, səh.235-243 <https://doi.org/10.30546/1810-911X.2024.1.235>
2. İbrahimova H. (2025). İngilis dilinin tədrisində kommunikativ metoddan istifadə. *Elmi Tədqiqat Beynəlxalq Elmi Jurnal*. 2025 / Cild: 5 Sayı: 4 / 52-56 *Scientific Research International Scientific Journal*. 2025 / Volume: 5 Issue: 4 / 52-56.
3. İsmayılova S. (2024). Rəqəmsallaşma dövründə dialoji və monoloji diskursların təkamülü. “Vətəni sevməyən insan olmaz” mövzusunda Respublika elmi konfransının materialları. 184-188 s. Bakı: ADPU Şamaxı filialı, – 432 səh.
4. Başcı, A. (2019). Hitabet Sanatı ve Eski Yunan-Roma, Türk ve Cahiliye Dönemi Arap Hitabeti. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 31-48. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.409189>
5. Diksiyon Akademi. (2025). Konuşma teknikleri. 12 temmuz 2025. <https://diksiyonakademi.com/konusma-teknikleri>.
6. Discourse Analyzer. (2024). Intentions in Discourse Analysis. <https://discourseanalyzer.com/intentions-in-discourse-analysis/> August 18, 2024.
7. Free indirect discourse: what it is and why you should use it (2024). <https://thehistoryquill.com/free-indirect-discourse-what-it-is-and-why-you-should-use-it/>. Last updated Sep 5, 2024. Blog
8. İsmayılova S. (2024). The Study on Dialogic Discourse. *Path of Science*. 2023. Vol. 9.No 6. 1016-1020 p. <https://doi.org/10.22178/pos.93-15>
9. Malyuga, E. N., & Tomalin, B. (2017). Communicative strategies and tactics of speech manipulation in intercultural business discourse. *Training, Language and Culture*, 1(1), 28-45. <https://doi.org/10.29366/2017tlc.1.1.2>
10. St. Louis Community College. (2025). Direct Speech and Reported Speech. <https://stlcc.edu/student-support/academic-success-and-tutoring/writing-center/writing-resources/reported-speech-and-direct-speech.aspx>.

Ayten Rahimli

Communicative intentions, strategies and tactics in dialogical discourse

Summary

Dialogue occurs when two or more people talk to each other, but discourse includes a number of teachings that determine a person's speech and behavior. In general, discourse is the content of an idea expressed in a formal or informal form on a certain issue. Dialogic discourse is associated with the manifestation of this idea and opinion in the form of dialogues. Dialogic discourse occurs in our daily activities through our conversations, interviews, discussions, forums, etc. At the same time, it also forms the basis of all written discourses such as the written press, manifestos, correspondence, and literature in general.

The article reflects information about communicative intentions, strategies, and tactics in dialogic discourse. Communication in dialogic discourse is a unique form of human activity. In this regard, communicative intention has many functions, the most important of which is to transmit information. Oratory skills also play an important role in the successful implementation of dialogic discourse. It is from this perspective that the study of discourse tactics also has an important position in solving the relevant issue. In dialogic discourse, communication is realized using language, text, and nonverbal symbols, and this process takes place in various environments. During dialogic discourse, it is necessary to pay attention to these important nuances in order to convince the other party and communicate effectively. As in other languages, the study of relevant issues in English plays an important role in the development of linguistics.

Key words: *dialogic discourse, discourse analysis, communicative intention, dialogue strategy, speech tactics.*

Айтен Рагимли

Коммуникативные намерения, стратегии и тактики в диалогическом дискурсе

Резюме

Диалог происходит, когда два или более человека разговаривают друг с другом, но дискурс включает в себя ряд поучительных моментов, определяющих речь и поведение человека. В общем, дискурс — это содержание идеи, выраженное в формальной или неформальной форме по определенному вопросу. Диалогический дискурс связан с проявлением этой идеи и мнения в форме диалогов. Диалогический дискурс происходит в нашей повседневной жизни посредством наших разговоров, интервью, дискуссий, форумов и т. д. В то же время он также составляет основу всех письменных дискурсов, таких как печатная пресса, манифесты, переписка и литература в целом.

В статье представлена информация о коммуникативных намерениях, стратегиях и тактиках в диалогическом дискурсе. Коммуникация в диалогическом дискурсе — это уникальная форма человеческой деятельности. В этом отношении коммуникативное намерение выполняет множество функций, важнейшей из которых является передача информации. Ораторские навыки также играют важную роль в успешной реализации диалогического дискурса. Именно с этой точки зрения изучение тактики дискурса также занимает важное место в решении соответствующей проблемы. В диалогическом дискурсе общение осуществляется с использованием языка, текста и невербальных символов, и этот процесс происходит в различных средах. В ходе диалогического дискурса необходимо обращать внимание на эти важные нюансы, чтобы убедить другую сторону и эффективно общаться. Как и в других языках, изучение соответствующих вопросов в английском языке играет важную роль в развитии лингвистики.

Ключевые слова: *диалогический дискурс, дискурс-анализ, коммуникативное намерение, стратегия диалога, речевая тактика.*

Çapa tövsiyə edən: *Azərbaycan Dillər Universiteti*

Rəyçilər: *dosent Ş.Mahmudova*
dosent A.Muradova